

УДК 37.015.31:347.637-055.26

О. П. Песоцька

ГОТОВНІСТЬ ДО МАТЕРИНСТВА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Останніми роками у суспільстві підвищився інтерес до проблеми виховання усвідомленого батьківства, що передбачає свідоме ставлення батьків до процесу розвитку і виховання дитини на всіх етапах її життєдіяльності з метою формування здорової та самодостатньої особистості. Усвідомлене батьківство розглядають як сукупність сформованих батьківських якостей, почуттів, знань і навичок щодо виховання і розвитку дитини [3, с. 123]. Фундаментом справжнього материнства і батьківства є формування у дитини переконання про те, що вона у майбутньому буде не тільки лікарем, вчителем, агрономом або іншим фахівцем, а, у першу чергу - батьком чи матір'ю.

Вивченням материнства, як психологічного феномену, присвятили свої праці О. Я. Варга, Т. В. Леус, Р. В. Овчарова, Е. Г. Ейдемільер, Г. Т. Хоментаскас, Ф. Хорват та інші. До проблеми материнства звертаються дослідники: В. І. Брутман, О. Р. Вороніна, В. С. Зенцова, С. О. Кашапова, С. Ю. Мещерякова, Є. В. Новикова, Г. Г. Філіппова, В. О. Рамих, Н. В. Самоукіна, М. С. Родіонова та інші. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив визначити, що готовність до материнства формується під впливом різноманітних факторів, які визначають її сутнісну характеристику. Тому, метою статті є вивчення змістової характеристики готовності жінки до виконання ролі матері

Дослідження з вивчення проблем батьківства довели, що материнство — складний феномен, який ґрунтується на фізіологічних механізмах, еволюційній історії, культурних та індивідуальних особливостях. У кожній культурі є інститут материнства, який включає в себе способи виховані жінки як матері. В суспільстві постійно відбуваються зміни моделі материнства, що відповідають еволюції самих суспільних відносин. Відповідно змінюється і ставлення жінки до своєї ролі матері. В працях Г. Филиппової, В. І. Брутмана, А. Я. Варги, М. С. Родионової, С. Ю. Мещерякової, М. Мід, В. Овчарової та інших. материнство розглядається: по-перше, як головна соціальна роль жінки, що детермінована біологічними і соціальними факторами; по-друге, як складова особистісної сфери жінки, процес розвитку її психофізіологічних особливостей в різні періоди репродуктивного циклу.

У більшості жінок переважають альтруїстичні мотиви, спрямовані на створення оптимального соціального і психологічного середовища для догляду і виховання дитини. Аналіз наукових досліджень з проблеми формування материнства свідчать про наявність материнського

інстинкту як-необхідної умови догляду за дитиною. Існує точка зору щодо відсутності у певної кількості жінок материнського інстинкту. У якості прикладів приводять факти, пов'язані з абортами, відмовою жінок від новонародженої дитини, материнським терором по відношенню до своєї дитини. У людини материнська поведінка формується під час тривалих повсякденних спостережень дівчинки за поведінкою старших жінок у сім'ї по відношенню до дитини. Природний інстинкт бути матір'ю не матиме основи і не зможе трансформуватися у материнську поведінку, якщо у жінки не буде певного досвіду поводження з дитиною. Майбутню мати необхідно навчити догляду за дитиною. Це – одна з умов формування усвідомленого материнства. Таким чином, материнська поведінка формується на базі природного інстинкту, в процесі тривалих спостережень за поведінкою старших жінок по відношенню до дитини та в результаті спеціального навчання. Материнство, як одна з соціальних жіночих ролей, визначається: потребою бути матір'ю, закладена в жіночій природі (вроджений механізм) визначається суспільними нормами і цінностями, визначально впливають на прояв материнського ставлення до дитини.

Р. В. Овчарова зазначає, що „батьківство” є надіндивідуальним цілим, а „материнство” і „батьківство” стосуються окремої особистості [10,33]. В структурі батьківства дослідниця виокремлює когнітивну, емоційну і поведінкову складові [10, 16]. Відповідно і материнство містить у собі такі компоненти. Когнітивний компонент – це усвідомлення матір'ю спорідненого зв'язку з дитиною, уявлення про себе як про матір, уявлення про ідеальний образ матері, про різноманітні способи і форми взаємодії з дитиною, знання і уявлення про мету цих взаємовідносин, знання материнських функцій, Емоційний компонент – це суб'єктивне відчуття себе як матері, материнські почуття, ставлення до дитини, до себе як до матері, оцінка і судження про різні типи материнських відносин. Поведінковий компонент – це уміння, навички і діяльність матері по догляду за дитиною, її виховання і навчання, форми і способи підтримки контакту з дитиною, форми контролю, створення умов для гармонійного розвитку дитини. Вивчення Н. В. Рюминою-Македоною проблеми психолого-педагогічної характеристики сім'ї у період очікування дитини, дозволило їй визначити, що у багатьох дослідженнях виділяють мотиваційно-потребнісну сферу материнства, яка може складатися з потребнісно-емоційного, операціонального, ціннісно-сміслового та оціночного блоків. Перший блок включає біологічні і соціальні сторони мотивації, потребу у контакті з дитиною, її охороні й піклуванні про неї, емоційні реакції і переживання, потребу у материнстві. Другий блок включає в себе знання і операційні уміння по догляду за дитиною та комунікативні навички спілкування з дитиною. Особливістю операцій спілкування з дитиною є не тільки її інструментальна сторона, емоційне забарвлення, яке налає самим операціям специфічні стилі поведінки матері, що відповідають якостям

дитини як об'єкту діяльності: обережність, м'якість, турботливість і т.д. Третій блок включає відношення матері до дитини як самостійної цінності й цінність материнства як стану „бути матір'ю”. Цінність материнства пов'язана із рефлексією своїх переживань при виконанні материнських функцій і сприяє формуванню потреби у материнстві. Четвертий блок містить самооцінку, прийняття або неприйняття ролі матері, раціональну й емоційну оцінку себе як матері, своєї дитини, соціальну оцінку оточуючих, яка базується на прийнятому в даному конкретному суспільстві соціальних стереотипів щодо виконання ролі матері і вимогах, яких слід дотримуватися для відповідності статусу.

В інших дослідженнях стосовно формування материнської сфери виокремлюють репродуктивну мотивацію жінки. В структурі репродуктивної мотивації майбутньої матері щодо дітонародження визначають психологічні, соціальні й економічні мотиви. Психологічний мотив дітонародження визначається прагненням отримати від дитини емоційне задоволення; глибше розуміти сенс життя. З соціальних позицій бажання стати матір'ю визначається прагненням: продовжити рід; жити своєю сім'єю; підняти власний авторитет у суспільстві. З економічних позицій бажання стати матір'ю визначається прагненням: зміцнити свій добробут; покращити житлові умови вирішити ряд життєвих обставин(4). Аналіз дослідження феномену „материнства” показав, що в структурі готовності жінки до прийняття на себе ролі матері можна визначити психологічну і поведінкову компоненти.

С. Ю. Мещерякова розглядає психологічну готовність до материнства як особистісне утворення, основою якого є суб'єкт-суб'єктна орієнтація по відношенню до ще не народженої дитини. Вона формується під впливом невід'ємних біологічних і соціальних факторів, з одного боку, має інстинктивну основу, а з іншого – виступає як особливе особистісне утворення [11,123]. Основними складовими структури психологічної готовності до материнства є: 1)особливості комунікативного досвіду, отриманого в дитинстві; 2)переживання жінкою вагітності і пологів , відношення до ще не народженої дитини; 3)орієнтація на стратегію виховання та догляду за новонародженим (7)..

Про характер раннього комунікативного досвіду, отриманого майбутньою матір'ю у спілкуванні з близькими дорослими у біологічній сім'ї, можна судити по емоційним відчуттям, які залишилися в її спогадах про себе і батьків, про їхній стиль виховання. Важливим є досвід, набутий в іграх з ляльками, в „доньки-матері”, через спогади про улюблені іграшки,розваги , друзів дитинства.

Суттєвими факторами, які характеризують готовність до материнства є переживання жінкою вагітності,спрямованість на бажану або небажану дитини, особливості протікання вагітності. Для майбутньої материнської поведінки важливе місце займають очікування бажаної дитини, наявність суб'єктивного відношення матері до не народженої дитини, яке проявляється в любові до неї, вербальної або

невербальної адресованості, прагненні і інтерпретувати рухи плоду як акту спілкування з нею. Установки жінки на стратегію виховання також свідчать про перевагу суб'єктивного або об'єктивного відношення до дитини. При цьому необхідно враховувати те, як вона збирається доглядати за нею, якому режиму віддає переваги.

Виокремлюють низький, середній й високий рівні психологічної готовності жінки до материнства:

Низький рівень готовності до материнства характеризується наявністю сумнівів під час прийняття рішення з питання мати або не мати дитину, негативних відчуттів і переживань під час вагітності. Ці жінки не переживають відчуття спільності з ще ненародженою дитиною, не розмірковують про те, як її назвати, віддають перевагу більш жорсткому режиму виховання. Вони зазначають на відсутність у дитинстві прив'язаності до власної матері, жорстке відношення батьків до них, епізодичну гру з ляльками, спрямованість на спілкування з дітьми віком від 3 років і старше.

Середній рівень готовності до материнства відзначається тим, що цим жінкам притаманні риси, які характерні як особам низького так і високого рівнів готовності до материнства. Вони не планували часто тримати дитину на руках, не є прибічниками погодинного годування дитини. У цих жінок відсутня прив'язаність до своєї матері, а їхній ранній комунікативний досвід не є чітко усвідомленим. Деяка частина з них в дитинстві гралася у гру „доньки-матері”. Одним подобаються діти до року, другі віддають перевагу дітям більш дорослого віку.

Високий рівень готовності до материнства характеризується тим, що жінки не відчують сумнівів та коливань у прийнятті рішення з питання народити дитину. Вони сповнені радістю й задоволенням від звістки про те, що завагітніли, відчують рухи дитини, віддають переваги встановленому їй годуванню дитини, планують брати дитину на руки. У дитячі роки ці жінки мали позитивний комунікативний досвід спілкування з рідною матір'ю, постійний зв'язок із нею, відчували любов і повагу до себе з боку батьків, часто гралася з ляльками і, їм подобаються усі діти.

Сформований рівень психологічної готовності до материнства суттєво впливає поведінку майбутньої матері.

Жінка з низьким рівнем психологічної готовності до материнства не планує народження дитини, не звертає увагу на стан свого здоров'я і здоров'я майбутнього батька, не цікавиться процесом розвитку дитини до і після народження, дистанцює себе від дитини.

Жінка з середнім рівнем психологічної готовності у перспективі планує народити дитину, але її репродуктивна поведінка визначається переважно стихійністю. Факт вагітності вона сприймає як очікувану несподіванку, станом свого здоров'я цікавиться у тому випадку, коли почуває себе не добре, інформацією про особливості перинатального

розвитку дитини, пологи і післяпологовий період сприймає тоді, коли її надають.

Жінка з високим рівнем психологічної готовності до материнства планує народження дитини, дбає про своє здоров'я і здоров'я майбутнього батька, збирає і аналізує інформацію про особливості перинатального розвитку дитини, пологи, після пологовий період, відвідує школу майбутніх матерів.

Психологічна і поведінкова готовність жінки до материнства проявляється у формуванні особливостей емоційного і комунікативного проявів дитини.

Дитина, яку виховує мати з високим рівнем психологічної готовності до материнства має високий рівень спілкування з матір'ю. Вона проявляє активність, володіє експресивно-мімічними засобами спілкування, розвиває комунікативну ситуацію, проявляє інтерес до процесу спілкування, швидко і з задоволенням включається в нього, не завершує контакту за власним бажанням, проявляє протест у разі його припинення. У подальшому житті вони відзначаються яскраво вираженою емоційністю, відкритістю і доброзичливістю до людей, високою зацікавленістю до них.

Дитина, яку виховує мати з низьким рівнем психологічної готовності до материнства демонструє низькі показники компонентів комплексу поживлення, часто уникає спілкування, у неї недостатньо проявляється почуття спільного із матір'ю переживання у ситуації, яка приносить радісні почуття. У подальшому житті їй складно налагоджувати контакти із чужими людьми, спостерігається бідна лексика, недостатньо сформовані ігрові вміння.

Дитина, яку виховує мати із середнім рівнем психологічної готовності до материнства проявляє переважно низький рівень спілкування з матір'ю, недостатньо активна, але має високі показники компонентів комплексу поживлення, демонструє переважно відповідну поведінку, не достатньо володіють навичками розвитку комунікативної ситуацію, переважно сама припиняє процес спілкування.

Таким чином, психологічна і поведінкова готовність жінки до ролі матері є важливою складовою процесу формування усвідомленого материнства. Жінки, які готові або не готові до материнства, мають різні уявлення про образ і діяльність матері по відношенню до дитини. У жінок готових до материнства створюється образ матері, яка розуміє дитину, любить її, сприяє розвиткові і навчанню дитини, яка розділяє його самостійну цінність. У жінок не готових до материнства спостерігається недостатній прояв таких якостей як сприйняття, співчуття, прагнення створювати умови для гармонійного розвитку дитини.

Сьогодні у суспільстві спостерігається спроби створення нової моделі материнської поведінки, яка враховує потреби самої матері і психічні особливості розвитку дитини. Ця тенденція проявляється у

зростаючому попиту матерів на кваліфіковану психолого-педагогічну допомогу щодо засвоєння материнських функцій. В Україні створюються і функціонують приватні школи раннього розвитку дитини, які надають таку допомогу. Але, на жаль, такою можливістю можуть скористатися лише ті батьки, які спроможні сплатити за ці послуги.

Отримані результати доцільно використовувати у консультативній роботі і при створенні програм супроводження материнства.

Список використаної літератури

- 1. Брутман В. И.** Предпосылки девиантного материнского поведения/ В. И. Брутман, А. Я. Варга, И. Ю. Хамитова // Психологический журнал. – 2000. – №2. – С.35-46.
- 2. Ермихина М. О.** Формирование осознанного родительства на основе субъективно-психологических факторов: автореф.дис. на соиск. Учен степ. кандидата психологических наук / Ермихина М.О. – 2004. – 21 с.
- 3. Енциклопедія** для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І.Д.Звереві. – Київ, Симферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
- 4. Кравець В. П.** Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. – К.: „Академія”, 2001. – 244 с.
- 5. Лешенко О. Г.** Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя. / дисертац. На здобуття ступеня кандидата пед.наук. – Запоріжжя. – 2010.
- 6. Машовець М.** Про можливості пренатальної педагогіки//Дошкільне виховання. - 2003. - № 4. - С. 20-21.
- 7. Мещерякова С. Ю.** Психологическая готовность к материнству / Софья Юрьевна Мещерякова // Вопросы психологии. – 2000. - №5. – С.18-27.
- 8. Микова Т. С.** Социально-психологической феномен девиантного материнства /Т. С. Микова, Е. А. Ходырева. – М. : Смысл, 2005. – 560с.
- 9. Новикова Е. В.,**Зенцова В. С. Глубинные детерминанты девиантного материнства /Е. В. Новикова, В. С. Зенцова // Практична психологія та соціальна робота.- 2013. - №11. – С.58-63.
- 10. Овчарова Р. В.** Психологическое сопровождение родительства: учеб. пос./ Раиса Овчарова. – М. : Институт Психотерапии , 2003. – 319 с.
- 11. Овчарова Р. В.** Родительство как психологический феномен / Раиса Овчарова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 496 с.

Песоцька О. П. Готовність до материнства як умова формування усвідомленого батьківства

У статті розглядається питання вивчення сутності феномену готовності жінки до виконання нею материнських функцій, розкривається механізм формування материнства на основі аналізу сучасних психолого-педагогічних досліджень, які визначають материнств з двох сторін: як головну соціальну роль жінки, що детермінована біологічними і соціальними факторами, і як складову

особистісної сфери жінки, процесу розвитку її психофізіологічних особливостей в різні періоди репродуктивного циклу. Автор виокремлює різні точки зору дослідників проблеми материнства щодо структури готовності із виконання ролі матері й визначає психологічну і поведінкову складові цієї готовності. В тексті статті надається характеристика низькому, середньому і високому рівням готовності до виконання ролі матері, особливостей поведінки жінки до вагітності та у перинатальний період розвитку дитини, зазначається вплив психологічної і поведінкової готовності жінки до материнства на формування особливостей проявів емоційної і комунікативної поведінки у її подальшому житті.

Ключові слова: усвідомлене батьківство, материнство, психологічна готовність до материнства, поведінкова готовність до материнства, перинатальний розвиток дитини.

Песоцкая О. П. Готовность к материнству как условие формирования осознанного родительства

В статье раскрывается проблема изучения сущности феномена готовности женщины к выполнению ею материнских функций, рассматриваются механизмы формирования материнства на основе анализа материала современных исследований, которые определяют материнство с двух сторон: как главную социальную роль женщины, детерминируемую социальными и биологическими факторами, и как важную составляющую сферу жизни женщины, процесс развития её психофизиологических особенностей в разные периоды репродуктивного цикла. Автор выделяет разные точки зрения исследователей проблемы материнства относительно структуры готовности к выполнению роли матери и определяет психологическую и поведенческую составляющую этой готовности. В тексте статьи дана характеристика низкого, среднего и высокого уровня готовности к выполнению роли матери, особенностей поведения женщины до беременности, в перинатального период развития ребенка, ставится акцент о влияние психологической и поведенческой готовности женщины к материнству на особенности проявления эмоционального и коммуникативного поведения ребенка в дальнейшей его жизни.

Ключевые слова: осознанное родительство, материнство, психологическая готовность к материнству, поведенческая готовність к материнству, перинатальное развитие ребенка.

Pesotska O. P. The Willingness to Motherhood as a Condition of the Formation of Responsible Parenthood

In the article revealed the essence of the problem of studying the phenomenon of women willingness to fulfill her maternal functions, described the mechanisms of formation of motherhood based on the analysis of the material of modern studies that define motherhood in two ways: as a major

social role of women determined by social and biological factors and as an important component scope woman's life, the development process of its psycho-physiological characteristics in different periods of the reproductive cycle. Desire and need to be a mother is defined by the very nature women regulated by values and norms of society and have a significant impact on relations of mother for her child. On the basis of analysis of the current scientific literature the author were given a description of different points of view of researchers motherhood issues regarding the structure of readiness to perform the role of a woman and mother determines psychological and behavioral components of readiness. The text of the article shown the characteristics of the three levels of readiness to implement women as mothers, there were low, medium and high. There were opened up child put the emphasis on the influence of psychological and behavioral readiness for motherhood on women especially manifestations of emotional and communicative behavior of the child in his future life. The author were concluded that the psychological and behavioral readiness to fulfill the role of a woman as mother was process forming an important component of conscious motherhood and the results of the study can be applied to advisory work with expectant mothers and in the preparation of programs to support parenting.

Keywords: conscious parenting, motherhood, psychological willingness for motherhood, behavioral willingness to motherhood, perinatal development of the child.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК 37:316.774:654.1

Л. В. Рень

ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ПІД ДІЄЮ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Завдяки інформаційному чиннику, що відіграє одну з провідних ролей у функціонуванні людської цивілізації, існування людства супроводжується наявністю єдиної інформаційної системи. Складність явища інформаційного потоку зумовлена різноманітністю проявів інформації у реальній дійсності. Як відомо, інформація є важливим ресурсом людства, причому при використанні її кількість не зменшується, а зростає (на відміну від інших ресурсів). Всі процеси та явища суспільного життя, становлення особистості відбуваються завдяки руху інформації, що здійснюється завдяки мас-медіа, засобам масової інформації (ЗМІ).